

ПРИНЦИП НЕЗАЛЕЖНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ ТА НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

PRINCIPLE OF INDEPENDENCE IN THE ACTIVITIES BY THE EUROPEAN CENTRAL BANK AND THOSE BY THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

Панова Л.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті проаналізовано принцип незалежності Національного банку України як інституту, що відповідає за монетарну політику держави без втручання уряду в контексті досвіду Європейського Союзу. Висвітлено вплив міжнародного права на розуміння принципу незалежності центрального банку. Представлено напрями тлумачення принципу незалежності шляхом виділення її п'яти видів: цільової, функціональної, інституційно-економічної, особистої (персональної) та юридичної. Зроблено висновок про те, що наявна тенденція до формування інституційної частини банківської системи України відповідно до сучасних європейських правових вимог.

Ключові слова: банківська система, правовий статус центральних банків, принцип незалежності центрального банку, Європейський центральний банк, Національний банк України, Європейська система центральних банків.

В статье проанализирован принцип независимости Национального банка Украины как института, отвечающего за монетарную политику государства без вмешательства правительства в контексте опыта Европейского Союза. Освещено влияние международного права на понимание принципа независимости центрального банка. Представлены направления толкования принципа независимости путем выделения ее пяти видов: целевой, функциональной, институционально-экономической, личной (персональной) и юридической. Сделан вывод о том, что существует тенденция к формированию институциональной части банковской системы Украины в соответствии с современными европейскими правовыми требованиями.

Ключевые слова: банковская система, правовой статус центральных банков, принцип независимости центрального банка, Европейский центральный банк, Национальный банк Украины, Европейская система центральных банков.

The given article deals with the analysis of the principle of independence followed by the National Bank of Ukraine as an institute responsible for the state monetary policy leaving out the government's involvement with view to the EU experience. The influence of international law on the understanding of the principle of independence observed by the National Bank is described to be further followed by the trends mentioned relevant to understanding the principle of independence. Such is presented by differentiating the five types of independence: a) goal-oriented independence, b) functional independence, c) institutionally economic independence, d) personal independence, and e) the legal one. The article concludes that we are observing the trend aiming to design the institutional part of the Ukrainian banking system in line with the contemporary European legal requirements.

Key words: banking system, legal status of central banks, principle of independence followed by the central bank, European Central Bank, National Bank of Ukraine, European system of central banks.

Постановка проблеми. Формування сучасної банківської системи України відповідно до міжнародних та, зокрема, європейських правових стандартів є процесом складним і багатофункціональним, тому потребує наукового аналізу правової дійсності й вироблення концептуальних засад її функціонування та розвитку. В Україні сьогодні можемо спостерігати за історично особливим періодом трансформації суспільного ладу, яка торкається усіх суттєвих цінностей, політичного правління та економічної системи як її складників [1]. Поряд із цим для правової системи України важливим є досягнення відповідного стану рівноваги, що свідчитиме про створення власне системи. Банківська система виникає тоді, коли поряд із її основними елементами – банками – з'являється інтегрований елемент – центральний банк, який виконує функції управління у цій системі [2, с. 7]. Така інституційна структура відображає тенденцію до формування банківської системи відповідно до сучасних європейських вимог.

Стан опрацювання. Питання щодо правового статусу Національного банку України (далі – НБУ), його

організаційно-правової форми, віднесення його до юридичних осіб публічного права або до органів виконавчої влади виникали неодноразово з моменту його створення, у зв'язку із чим можливо виділити роботи І.А. Безклубого, В.Л. Кротюка, Д.О. Гетманцева та ін. Схожа проблематика щодо правового статусу Європейського центрального банку (далі – ЄЦБ) на сьогодні є однією з найгостріших та найдискусійніших у науці міжнародного та європейського права. Оскільки банківська система ЄС створена відносно недавно, а ЄЦБ разом із національними центральними банками країн-членів ЄС входить до складу Європейської системи центральних банків, а також у зв'язку з підписанням «Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого боку», можемо стверджувати, що Україна інтегрується до економічного простору й запозичує досвід держав, у яких еволюція банківської системи здійснювалася упродовж століть.

Метою статті є правовий аналіз одного з маркерів правового статусу ЄЦБ та НБУ – принципу незалежності.

Виклад основного матеріалу. Специфіку принципу незалежності як одного з низки принципів, що розкривають правовий статус ЄЦБ, можемо виявити тільки за функціонального розгляду, тобто необхідно виходити із самої юридичної матерії, що є логічним для розуміння та осмислення нових реалій сьогодення, але з урахуванням їх складної соціальної природи.

Питання про правовий статус такого унікального органу, як Європейський центральний банк, виникло на підставі ст. 282 Договору про функціонування Європейського Союзу, згідно з яким Європейський центральний банк та національні центральні банки (далі – НЦБ) утворюють Європейську систему центральних банків (далі – ЄСЦБ). Лісабонський договір про внесення змін у Договір про Європейський Союз та Договір про створення Європейського Співтовариства (англ. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community), підписаний на саміті ЄС 13 грудня 2007 р., торкнувся питання правового статусу ЄЦБ і офіційно визнав такий інститут Союзу.

ЄЦБ наділений повноваженням, властивим центральному банку будь-якої країни – визначати та проводити єдину валютну політику. Специфіка та особливість правового статусу ЄЦБ полягає в тому, що на практиці він є не адміністративним органом, а банківською установою, яка має власний капітал та власні ресурси. Зважаючи на наведене, ЄЦБ є насамперед центральним банком, який здійснює всі функції, властиві банківській установі, й інститутом, наділеним розпорядчою владою та правом видання нормативних приписів. Також ЄЦБ є не зовсім звичною банківською установою, тому що на нього неможливо поширити класичне для розуміння континентальної Європи поняття банку як організації, яка постійно займається наданням банківських послуг у вигляді банківських вкладів чи надання кредитів. ЄЦБ наділений статусом юридичної особи з максимально широкою правоздатністю, яка визнається національним законодавством держав-членів за юридичними особами. Наприклад, ЄЦБ наділений правом набувати або відчужувати рухоме та нерухоме майно, а також бути стороною у суді. Статут ЄЦБ закріплює його головну роль у міжнародних відносинах, а це, зокрема, привело до того, що «зادля входу до зони євро держави-члени змінили правове становище своїх центральних банків таким чином, щоб гарантувати їм достатній ступінь незалежності, а також для того, щоб вони виконували свої обов'язки в межах ЄСЦБ» [3, с. 551; 4, с. 593–612].

Паралельно рухалася й Україна, проходячи свій шлях побудови банківської системи. Процес створення інституційного механізму з урахуванням досвіду ЄС та наближення законодавства щодо банківської системи нашої держави до європейських положень пройшли три етапи [2, с. 13–20].

Розпочався такий процес із моменту прийняття Верховною Радою України Декларації про державний суверенітет України та Закону Української РСР «Про економічну самостійність Української РСР». Логічним продовженням цього було ухвалення

20 березня 1991 р. Закону України «Про банки і банківську діяльність». У ньому було закладено основи дворівневої банківської системи, притаманної на той час європейським країнам. На відміну від ментальності, що довгі роки відображала розуміння банківської системи як допоміжного засобу для розвитку економіки, який не є складним об'єктом управління та включає Держбанк СРСР та кілька спецбанків, що здійснювали окремі операції за його дорученням, такий крок до дворівневої системи відбувся на рівні інституційної частини правової системи України та був надзвичайно прогресивним.

Другий етап реформування пов'язується дослідниками з певним активним розвитком банківського законодавства, покликаного зменшити загострення економічної кризи та призупинити інфляційні процеси. Хронологічно цей період можливо окреслити з кінця 1994 р. до 28 червня 1996 року – до дня прийняття Конституції України. Саме в Основному Законі вперше за всі роки існування нашої держави з'явилася модель законодавчої основи функціонування Національного банку України, і почався наступний, третій, етап створення банківської системи. Виникла необхідність прийняття окремого закону про НБУ, який би підвищував відповідальність центрального банку держави, чітко окреслював би його статус, місце і роль у системі державних органів. Такий закон був прийнятий. Відбувалися принципові зміни і далі – Закон України «Про банки і банківську діяльність» був прийнятий у новій редакції. Відповідно до зазначених нормативних актів НБУ отримав статус центрального банку держави, основною функцією якого є забезпечення стабільності національної грошової одиниці. Таким чином, вирішальна роль у розробленні та реалізації монетарної політики належить НБУ, а Україна скористалася унікальним шансом створити нову модель банківської системи. Остання почала орієнтуватися на ринкові (цивільно-правові) відносини, а основні засади грошово-кредитної політики стали ґрунтуватися на критеріях і макроекономічних показниках загальнодержавної програми економічного розвитку та Основних параметрах економічного й соціального розвитку України на відповідний період, затверджених Кабінетом Міністрів України. Цілісною, узагальненою характеристикою такої системи стали закони, що визначили внутрішню її організацію на базі структури, способи поєднання елементів, відповідні зв'язки системи із притаманним їй оточенням та особливості її функціонування. На першому рівні цієї системи стоїть НБУ. Правління Національного банку є колегіальним органом та несе колегіальну відповідальність за діяльність НБУ в межах компетенції членів правління. Так, голова Національного банку несе відповідальність за діяльність НБУ перед Президентом України та Верховною Радою. Щодо питань відповідальності, то такі завжди є актуальними.

Так, відповідальність за грошово-кредитну політику Євросоюзу згідно з Договором про Європейський Союз (Маастрихтський договір) покладена на ЄСЦБ у складі ЄЦБ та НЦБ держав ЄС. Під час формування положень Маастрихтського договору,

які стосуються ЄСЦБ, «вважалось особливо важливим, – пишуть професори G. de Burca та P. Craig, – зробити так, щоб ЄЦБ не міг стати підпорядкованим короткостроковим інтересам будь-яких держав-членів ЄС або навіть самих інститутів Співтовариства», і що остаточним результатом було створення «Європейського центрального банку, який має високий ступінь незалежності» [5, с. 658–659]. Тому на ЄЦБ, як раніше на його попередника Європейський валютний інститут, поширюється принцип незалежності. Згідно з Договором про функціонування Європейського Союзу ні національні банки, ні члени керівних органів ЄЦБ не повинні робити запиту або отримувати вказівки від інститутів ЄС і від національних органів влади держав-членів. Зокрема, інститути Союзу та національна влада зобов'язані утримуватися від будь-яких дій, спрямованих на якийсь вплив на керівництво ЄЦБ або національних центральных банків під час виконання ними своїх завдань.

В.Л. Кротюк, який тривалий час очолював юридичну службу НБУ, підкреслює, що «сьогодні дуже важливою є проблема незалежності центрального банку від уряду. НБУ повинен бути незалежним. Однак які межі цієї незалежності? Ось основне питання, на яке потрібно відповісти, щоб знайти для центрального банку таке місце у структурі державної влади, надати такі повноваження, які б дозволили йому найбільш ефективно виконувати свої функції та завдання» [2, с. 24].

Принцип незалежності, на наш погляд, треба розкривати в контексті розуміння п'яти видів незалежності, зокрема цільової, функціональної, інституційно-економічної, особистої (персональної) та юридичної незалежності.

Як уже згадувалося вище, Європейський центральний банк працює в межах структури Європейської системи центральных банків, а ця система складається з Європейського центрального банку і національних центральных банків Європейського Союзу. Національні центральні банки держав-членів, що не є частиною зони євро, мають окремий статус у межах Європейської системи центральных банків, тому що вони мають свою власну національну валютну політику, не беруть участі в ухваленні рішень стосовно єдиної валютної політики зони євро. Саме тому цільова незалежність полягає в тому, що перед ЄЦБ постає головна мета, яка стоїть перед ЄСЦБ – підтримка цінової стабільності. Без порушення мети, тобто підтримки цінової стабільності, необхідно також підтримувати загальні економічні політики Спільноти, спираючись на принцип економіки відкритого ринку з вільною конкуренцією [6]. Визначення терміна «цінова стабільність» не міститься ні в Договорі ЄС, ні у Статуті ЄСЦБ, проте його використано в законах багатьох європейських країн, наприклад, Франції, Іспанії, Португалії тощо. Під ціновою стабільністю зазвичай розуміють утримання інфляції на найнижчому рівні. Експерти-аналітики, як правило, пояснюють цю категорію, говорячи про внутрішню стабільність цін. Вони не говорять про захист єдиної валюти євро від валют третіх країн. Рада керівників ЄЦБ встановила, що цінова стабільність «пови-

нна бути визначена як збільшення гармонізованого індексу споживчих цін у зоні євро на суму не менше 2% кожного року» [7, с. 46].

Крім того, у Договорі про заснування Європейської економічної співдружності (ст. 108) усі країни-члени ЄС мають змінити (адаптувати) свої закони щодо визначення цілей та статусу незалежності своїх центральных банків.

У 2010 р. до Закону України «Про Національний банк України» було внесено термін «цінова стабільність», який передбачає збереження купівельної спроможності національної валюти шляхом підтримання у середньостроковій перспективі (від 3 до 5 років) низьких стабільних темпів інфляції, що вимірюються індексом споживчих цін (ст. 1). У такому разі можемо констатувати, що українським законодавцем була введена до юридичної термінології категорія «цінова стабільність», що відповідає європейському підходу до мети Центробанків, тобто досягнення цінової стабільності як більш правильного визначення довгострокової цілі монетарної політики.

Проте підтримка цінової стабільності є не єдиною метою ЄЦБ, оскільки, згідно зі Статутом ЄСЦБ, другою метою цього органу є забезпечення виконання інших завдань ЄСЦБ (ст. 9 п. 2 Статуту ЄСЦБ). Перелік завдань ЄСЦБ, виконання яких повинно забезпечуватися ЄЦБ, містить Протокол про Статут європейської системи центральных банків та Європейського центрального банку (до Лісабонського договору). До таких завдань належать насамперед визначення та здійснення грошової політики Союзу, проведення валютних операцій відповідно до ст. 219 Договору, зберігання офіційних валютних резервів держав-членів та керівництво ними, сприяння нормальному функціонуванню платіжних систем (ст. 3 Статуту ЄСЦБ). Статутні документи ЄС та Статут ЄСЦБ встановлюють, що ЄБЦ може виконувати ці завдання як самостійно, так і за допомогою центральных банків держав-членів, які повинні діяти відповідно до орієнтирів, вказівок та під контролем ЄЦБ (п. 6 ст. 35 Статуту ЄСЦБ) [8, с. 243].

Не треба доказувати, що державні інтереси у всіх країнах світу є однаковими. Відповідно, є нормальним явищем і збіг функціонального навантаження центральных банків [9, с. 21; 10, с. 54–78]. Принцип незалежності з погляду мети допомагає зрозуміти шляхом екстраполяції високоорганізованих банківських систем на внутрішню систему основний зміст правового статусу НБУ. У такому разі основною для НБУ є закріплена статтею 99 Конституції України функція забезпечення стабільності грошової одиниці нашої держави – гривні. Забезпечення стабільності національної валюти по суті є метою, на яку спрямована вся діяльність НБУ, і наступна стаття підтверджує це тим, що Рада НБУ розробляє основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за її проведенням.

Функціональна незалежність має прояв у двох аспектах: наявності у ЄЦБ відповідних функцій для виконання його цілей та існування відповідних механізмів, інструментів і методів для їх здійснення.

Головним функціональним завданням ЄСЦБ відповідно до ст. 111 Договору ЄС є здійснення єдиної кредитно-грошової політики ЄС, для виконання якої ЄЦБ може використовувати низку фінансових механізмів: здійснювати операції на відкритому ринку, включаючи надання позик; здійснювати купівлю-продаж цінних паперів та дорогоцінних металів; проводити кредитні операції з різними учасниками ринкових відносин, включаючи кредитні організації; самостійно встановлювати основні процентні ставки, зокрема ставку рефінансування; визначати вимоги стосовно мінімальних резервів кредитних організацій, заснованих у державах-членах ЄС. Функціональна незалежність ЄЦБ проявляється також в існуванні інших функцій, зокрема нормотворчої, консультативної, функції збору статистичної інформації, контрольної функції, функції міжнародного співробітництва.

Функціональна незалежність будь-якого центрального банку тісно пов'язана з його підзвітністю. Договір ЄС та Статут досить детально описують різні процедури, що становлять підзвітність ЄЦБ. До останньої належать такі обов'язки: публікувати щотижневий зведений фінансовий звіт ЄСЦБ; готувати та публікувати щоквартальну доповідь про діяльність ЄСЦБ за звітний період; готувати щорічний звіт про діяльність ЄСЦБ та її грошову політику за цей період і період, що передувє звітному. Указаний звіт направляється до Європейського парламенту, Ради ЄС, Комісії ЄС та Європейської Ради (ст. 113 п. 3 Договору ЄС; п. 1-3 ст. 15 Статуту ЄСЦБ). Крім того, Європейський парламент має право обговорювати щорічний звіт ЄСЦБ, а комітети Європейського парламенту мають право вимагати у Президента ЄЦБ або члена Виконавчої дирекції ЄЦБ виступити перед ними (п. 3 ст. 113 Договору ЄС).

Доречно підкреслити, що функції НБУ дуже близькі до функцій будь-якої моделі центрального банку в зарубіжних країнах. Основний закон держави – Конституція України (ст. 99) – наділяє НБУ ключовою функцією із забезпечення стабільності грошової одиниці, а також надає монопольне право визначення основних засад грошово-кредитної політики його органу – Раді НБУ. Власне, конституційні норми визначають порядок утворення цього органу. Нормами Конституції Національному банку України також надано право законодавчої ініціативи нарівні з Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до Закону України «Про Національний банк України» НБУ підзвітний Президенту України та Верховній Раді України. Голова НБУ призначається Верховною Радою за поданням Президента України. Власне, цим підкреслюється особливий статус НБУ, оскільки Конституція регламентує призначення Верховною Радою лише Прем'єр-міністра, Генерального прокурора України та Голови НБУ.

Функціональна незалежність тісно пов'язана з інституційно-економічною незалежністю ЄЦБ, яка впливає з його статусу як юридичної особи, що має максимальну правоздатність у всіх країнах-членах ЄС. Ця специфіка робить інституціональну незалеж-

ність одним із головних компонентів незалежності ЄЦБ та ЄСЦБ. Ніякі органи ЄС та національні владні органи не мають повноважень надавати їм інструкції, схвалювати, призупиняти, анулювати чи відхилити рішення ЄЦБ та національних центральних банків, обіймати посади в керівних органах ЄЦБ та національних центральних банках із правом голосу, консультувати їх перед прийняттям ними рішень або впливати на виконання ними своїх функцій. Фактично, згідно з буквою Договору ЄС, тільки Суд ЄС має право здійснювати контроль за діяльністю ЄЦБ (ст. 107 Договору ЄС, ст. 7 Статуту ЄСЦБ).

На наш погляд, деякі явища стають більш зрозумілими через аналогію, тому надання НБУ максимальної правоздатності з боку держави є проявом сучасних інтеграційних процесів, які відбуваються у світі. Схожу тенденцію можливо відстежити на принципі незалежності центрального банку. Водночас, відстоюючи принцип незалежності НБУ, варто підкреслити, що це не означає відмову від взаємодії виконавчої влади із центральним банком. Проте така взаємодія не повинна суперечити виконанню основної конституційної функції – забезпечення стабільності грошової одиниці України.

Незалежність будь-якого банку обов'язково має підкріплюватися його економічною незалежністю. Відповідно до Статуту ЄСЦБ Європейський центральний банк має право володіти в будь-якій із держав-членів як рухомим, так і нерухомим майном, а також може набувати таке майно. Крім того, ЄЦБ має право бути стороною в судовому процесі у національних судах кожної з держав-членів ЄС, а також у Суді ЄС (ст. ст. 9, 35 Статуту ЄСЦБ). Вітчизняне законодавство наголошує (ст. 4 Закону України «Про Національний банк України»), що НБУ є економічно самостійним органом, який здійснює видатки за рахунок власних доходів у межах кошторису адміністративних витрат і тільки у визначених законом випадках – за рахунок Державного бюджету України. НБУ є юридичною особою, яка має відокремлене майно, що є об'єктом права державної власності, закріплене за ним на праві господарського відання.

Додатковою гарантією інституційно-економічної незалежності є заборона на необґрунтований пільговий доступ органів ЄС та держав-членів до фінансів. Такий підхід робить зміст інституційно-економічної незалежності ЄЦБ найповнішим (ст. ст. 101, 102 Договору ЄС).

Важливо, що стаття 54 Закону України «Про Національний банк України» містить положення, у якому центральному банку забороняється надавати прями кредити як у національній, так і в іноземній валюті на фінансування витрат Державного бюджету України. На практиці така незалежність виглядає як право центрального банку відмовити уряду в наданні своїх фінансових ресурсів, якщо це суперечить меті монетарної політики. Також заслуговує на увагу ст. 42 Закону України «Про Національний банк України», згідно з якою центральний банк зобов'язаний купувати та продавати цінні папери тільки на вторинному ринку, оскільки купуючи дер-

жавні цінні папери на первинному ринку, НБУ порушував законодавчу заборону фінансування дефіциту державного бюджету та фактично здійснював його фінансування.

Особиста незалежність ЄЦБ проявляється у гарантії особистої незалежності членів керівних органів ЄЦБ та керівників НЦБ. Статут ЄСЦБ встановлює п'ятирічний мінімальний строк служби керівника НЦБ. Його звільнення з посади можливе у випадках невідповідності своїм службовим обов'язкам або винуватості у скоєнні серйозного проступку (п. 2 ст. 14 Статуту ЄСЦБ). Зменшення п'ятирічного строку може відбуватися тільки у двох випадках: якщо новий член призначається на частину строку, яка залишилася, або якщо на менший строк призначаються один або кілька членів для дотримання принципу безперервності управління національним центральним банком. Деякі невирішені питання виникають у разі застосування повторного призначення та тривалості строку повноважень керівників НЦБ, оскільки у цьому питанні національний уряд має можливість впливати на такі процедури. Поряд з іншими аспектами незалежності ЄЦБ у центрі досліджень завжди було питання про особисту незалежність членів Ради керівників ЄЦБ. Ця проблема є надзвичайно важливою з погляду можливості тиску, шантажу або підкупу. Уряди держав-членів ЄС зі свого боку можуть прагнути призначити на посаду керівника центрального банку таких осіб, які могли б відстоювати найвигідніші для національного уряду позиції.

Із процедурного боку вітчизняне законодавство позитивно відрізняється, тобто Голова Національного банку України призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Президента України строком на сім років. Одна й та сама особа не може бути Головою НБУ понад два строки поспіль. Стаття 18 Закону України «Про Національний банк України» містить також низку вимог до особи, яка може обіймати посаду Голови НБУ. Проте питання особистої незалежності керівника НБУ викликає останнім часом резонанс в українському суспільстві, тому що пальму першості займають моральні показники. Тобто тут можемо констатувати відсутність юридичних складників особистої незалежності.

Остання, але не менш важлива, незалежність – юридична – ретельно закріплена у Договорі ЄС, а також у Статуті ЄСЦБ. Можемо впевнено стверджувати, що це найвища ступінь юридичної автономії – конституційної автономії, яка впливає з аналізу більшої частини статей Статуту ЄСЦБ, оскільки для їх перегляду передбачена така ж сувора процедура, як і для внесення змін у безпосередньо Договір ЄС. Юридична незалежність впливає із загального незалежного статусу ЄЦБ та ЄСЦБ. Такий унікальний юридичний статус ЄЦБ зумовлений кількома факторами. По-перше, ЄСЦБ та ЄЦБ були засновані Маастрихтським договором, тобто актом міжнародно-правового рівня, а не актом вторинного права ЄС. По-друге, у Договорі ЄС передбачені положення про гарантію незалежності ЄЦБ та ЄСЦБ, зокрема

щодо процедури внесення будь-яких змін у ці положення. По-третє, для вирішення питань про зміну статей Статуту ЄСЦБ, що стосуються незалежності ЄСЦБ, передбачена складна процедура, яка вимагає проведення переговорів про перегляд текстів відповідних документів, укладення нових договорів та їх ратифікації всіма державами-членами ЄС (ст. 107 Договору ЄС, ст. 41 Статуту ЄСЦБ). По-четверте, ЄЦБ не несе відповідальності за прийняті ним акти, які б негативні економічні та фінансові наслідки вони не мали.

Суд ЄС має право розглядати лише ті акти ЄЦБ, які можуть порушувати право ЄС. В інших випадках акти ЄЦБ не можуть бути оскаржені ні з боку органів ЄС, ні з боку держав-членів ЄС. Крім того, варто наголосити, що Договір ЄС передбачає заборону для інститутів та органів ЄС й урядів держав-членів ЄС надавати будь-які вказівки ЄЦБ та керівництву НЦБ. Все це підтверджує високий рівень юридичної незалежності ЄЦБ та ЄСЦБ під час здійснення ними своїх повноважень.

Особливе значення має прагнення держави наділити НБУ владними повноваженнями – правом видавати нормативно-правові акти, загальнообов'язкові для всіх суб'єктів господарювання і фізичних осіб та застосовувати у необхідних випадках примус. Закон України «Про Національний банк України» у 2014 р. був доповнений статтею 7-1 «Особливості забезпечення стабільності банківської системи», якою надав право НБУ за наявності ознак нестійкого фінансового стану банківської системи, а також у разі виникнення обставин, що загрожують стабільності банківської та/або фінансової системи країни, визначати тимчасові особливості регулювання та нагляду за банками або іншими особами, які можуть бути об'єктом перевірки НБУ, зокрема особливості підтримання ліквідності банків, застосування економічних нормативів, формування та використання резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями банків, запроваджувати обмеження на їх діяльність, а також обмежувати або забороняти видачу коштів із поточних та вкладних (деPOSITНИХ) рахунків фізичних та юридичних осіб, обмежувати або тимчасово забороняти проведення валютних операцій на території України, зокрема операцій із вивезення, переказування і пересилання за межі України валютних цінностей. Причому ознаки нестійкого фінансового стану банківської системи, а також обставин, що загрожують стабільності банківської та/або фінансової системи країни, повинні бути підтверджені відповідним рішенням Ради з фінансової стабільності, повноваження якої визначаються указом Президента України.

Висновки. Таким чином, створений уперше в Україні Національний банк здійснює свою діяльність на засадах незалежності в різних видах її прояву. Принцип незалежності, виходячи з досвіду європейських країн, виник завдяки іншому принципу – поєднання публічних та приватних інтересів. Дослідження принципу незалежності на прикладі ЄЦБ має велике значення для визначення сутності такого

правового явища, як Національний банк України, а також для правильного застосування правових норм і подальшого вдосконалення законодавства. Принцип незалежності формує загальну спрямованість пра-

вмірної поведінки Національного банку України, а дослідження змісту принципу незалежності не може розглядатися як абстрактно теоретичне, далеке від щоденної діяльності суб'єктів правозастосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє. Доповідь Римському Клубові / Б. Гаврилишин ; упоряд. В. Рубцов. – 4-е вид. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2013. – 248 с.
2. Кротюк В.Л. Національний банк – центр банківської системи України. Організаційно-правовий аналіз / В.Л. Кротюк. – К. : Ін Юре. – 248 с.
3. Кашкин С.Ю. Право Европейского Союза / С.Ю. Кашкин. – М. : Юрист, 2009. – С. 551.
4. Право Европейского Союза : [учебник] / под ред. С.Ю. Кашкина. – 3-е изд. перераб. и допол. – М. : Юрайт, 2011. – 1119 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ozon-st.cdn.ngenix.net/multimedia/1002959380.pdf>.
5. Craig P. EU Law: Text, Cases, and Materials / P. Craig, G. de Burca. – Oxford, 2002. – 1380 p.
6. Протокол про Статут Європейської системи центральних банків та Європейського центрального банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/994_681.
7. ECB // Monthly Bulletin. – 1999. – January. – P. 46 [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/mobu/mb199901en.pdf>.
8. Грицяк І.А. Право та інституції Європейського Союзу : [навчальний посібник] / І.А. Грицяк. – К. : К.І.С., 2004. – 260 с.
9. Ахамед Л. Повелители финансов: Банкиры, перевернувшие мир / Л. Ахамед. – пер. с англ. – 2-е изд. – М. : Альпина Паблишерз, 2011. – 467 с.
10. Фрост С.М. Настільна книга банківського аналітика: Гроші, ризики і професійні прийоми / С.М. Фрост ; за наук. ред. М.В. Рудя. – пер. з англ. – Дніпропетровськ : Баланс Бізнес Букс, 2006. – 672 с.